

visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy, 1, 33-39.

4. Aliexsieieva, S. V., Zakatnov, D. O., Orlov, V. F. (2014). *Pidhotovka uchniv PTNZ do planuvannia i realizatsii profesiinoi kariery: teoriia i praktyka* [Training of vocational schools students for the planning and implementation of professional career: Theory and practice]. Kyiv: TOV «NVP Polihrafservis».
5. Piddiachyi, M. I. (2015). *Navchalno-vykhovnyi komplekt starshoklasnykiv: sotsialno-profesiina oriientatsiia* [The Educational set of senior pupils: Social-vocational guidance]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 15 (2), 141-149.
6. Yehorova, Ye. V. & Ihnatovych, O. M. (Eds.). (2014). *Profesiina oriientatsiia* [Vocational guidance]. Kirovohrad: Imeks-LTD.
7. Ulychnyi, I. L. (2006). *Formuvannia potentsialu profesiinoho samovdoskonalennia starshoklasnykiv u navchalno-vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnoi shkoly* [Formation of professional self-perfection of high school students in the educational process of a comprehensive school] (PhD dissertation, Kyiv).

УДК 373.5:63-057.84(043.3)

О. М. Пархоменко, м. Київ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У МІКРОРАЙОНІ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто та схарактеризовано принципи розвитку, науковості, інтегративності, мобільності, акумуляції, наступності, технологічності, варіативності, спрямованості у професійному самовизначенні на комплексне вирішення завдань навчання, виховання та розвитку, що лежать в соціально-педагогічних основах трудового виховання у мікрорайоні сільської школи. Також виділено групу ймовірнісних закономірностей процесу професійної адаптації в навчальному закладі. Ефективність вирішення цього завдання залежить від процесу залучення школярів до праці, стану і вдосконалення трудового виховання у сфері найбільш тісного спілкування дорослих і дітей, якою є мікрорайон школи.

Ключові слова: професійне самовизначення, професійна адаптація, підготовка старшокласників, навчальний процес, майбутня професія, мікрорайон школи.

Формування духовно багатой і гармонійно розвиненої особистості – одне із завдань виховання підростаючого покоління, вирішення якого органічно пов'язане з підвищенням людського фактору, створенням «механізму» активізації його

потенціалу, приведення в дію стимулів, що спонукають кожну людину в повній мірі розкрити і використовувати свої задатки, обдарування, інтереси, в основу чого повинні бути покладені розвивальні можливості.

Ефективність вирішення цього завдання багато в чому пов'язана з процесом залучення школярів до праці, залежить від стану і вдосконалення трудового виховання у сфері найбільш тісного спілкування дорослих і дітей, якою є мікрорайон школи. Спостереження показують, що невідповідність між тим, що молода людина бере від суспільства, і тим, що вона дає суспільству, найчастіше виникає там, де батьки не виховують належним чином у дітей трудові навички, де прагнення до матеріальних статків бере верх над всіма іншими благами життя. Педагоги помітили, що нині система виховання в сім'ї як основній сфері проживання нерідко втрачає трудову орієнтацію. Цей недолік, на жаль, не завжди компенсується організацією праці учнів в мікрорайоні школи, що породжує формалізм і пасивність, створює і закріплює у дітей психологію споживача.

Педагогічно організована праця – ефективний засіб розвитку всіх фізичних і духовних сил та здібностей людини. Праця завжди була і є основою людського існування, єдиним джерелом національного багатства, важливим фактором всього нашого життя, засобом формування особистості. Становлення особистості молодої людини неможливе без її реального залучення в трудові справи. Ідеї підготовки дітей до праці знайшли своє відображення в пам'ятках педагогічної думки. Демокрит писав, що будь-яка праця приємніша, ніж бездіяльність, якщо люди одержують або дізнаються, що одержують те, заради чого працюють.

Важливе місце посідало трудове виховання і в братських школах, які провадили свою діяльність на основі статутів (раніше прийти до школи, підмести клас, натопити в печі й ін.).

Гуманізація освіти спрямована на створення необхідних умов для розвитку суб'єктивних якостей учня, здатності до самостійного визначення напряму своєї майбутньої професійної діяльності, до побудови й реалізації життєвих планів, до життєтворчості. Актуальності набуває проблема підготовки молодої людини до вибору майбутньої професії, результатом якої є професійне самовизначення особистості – одна зі сторін цілісного життєвого самовизначення людини. Загальні проблеми профорієнтації досліджували Л. Йовайша, Є. Клімов,

В. Мадзігон, Є. Павлютенков, Б. Федоришин, С. Чистякова та інші дослідники. Професійному самовизначенню старшокласників, готовності до вибору професій певного виду присвячено роботи М. Беха, Д. Закатнова, Н. Ковтуненко, А. Колиханової, Г. Левченка, Д. Тхоржевського, В. Плахути, М. Тименка, Л. Чеботарьової, О. Ястремської та інших. Дослідники В. Васильєв, Д. Закатнов, Н. Захаров, В. Зінченко, Є. Павлютенков, Н. Пряжніков, М. Тименко, Б. Федоришин, М. Янцур вважають, що розуміння старшокласником себе, вміння зіставляти знання про себе та про майбутню професійну діяльність мають визначати форми та методи профорієнтаційної роботи з учнями старших класів.

Теоретичні основи та особливості формування готовності до вибору певних професій в учнів загальноосвітніх навчальних закладів досліджували А. Бас, О. Губенко, Л. Гуцан, Н. Ковальська, В. Мачуський, О. Мельник, О. Мерзлякова, О. Морін, А. Назарчук, Л. Пасечнікова, А. Пашинський, О. Пашенко, О. Сафронова, Н. Шевченко та інші. Ряд сучасних досліджень присвячені підготовці старшокласників до підприємницької діяльності (В. Дрижак, В. Оржеховська, О. Павелків, Н. Побірченко), психологічним особливостям мотивації підприємницької діяльності (Н. Худякова), готовності старшокласників до вибору професій у сфері сільського господарства (О. Радченко), та потребує детального вивчення проблема формування у старшокласників готовності до вибору професій сільського господарства і підприємництва в умовах освітнього округу.

Значний внесок в історію розвитку педагогічної думки про роль праці в становленні і розвитку особистості зробили О. Духнович, І. Франко, Г. Сковорода, Т. Шевченко та інші. Г. Сковорода розглядав моральне виховання, розумовий розвиток в тісному зв'язку з працею людини, яка повинна відповідати покликанню і приносити користь суспільству. На його думку, цінність людини визначається її справами, результатами праці.

Т. Шевченко оспівував могутню силу праці, велич і багатство душі трудового народу, руками якого створені справжні шедеври. Великий Кобзар возвеличував людину-трудоаря, підкреслюючи, що найщасливішою є та людина, котра працює, котра має благородну мету.

О. Духнович вважав працю важливим засобом формування особистості учня. Він стверджував, що коли людина «не

навчиться і не звикне до праці, вона стане непотрібним волоцюгою серед людей як трутень серед бджіл» [3, с. 111].

Про необхідність праці ми дізнаємось із народної педагогіки. Вона зберегла велику кількість традицій, які пов'язані з трудовим вихованням: колискові пісні, багато казок, приказок, прислів'їв, оповідань; діти вчатьсь «господарювати» у своїх дитячих забавах (іграх), їх залучають до посильної праці в господарстві. До праці діти звикали з раннього дитинства: пасли гусей, вівців, корів, доглядали за молодшими братами та сестрами, допомагали батькам тощо.

У процесі праці особистість засвоює вироблені віками критерії краси людських стосунків, предметів, речей. Беручи участь у трудовій діяльності, особистість вступає у відносини з суспільством, з виробничими формуваннями, представниками старших поколінь, ровесниками і переймає від них не тільки трудові, а й організаторські вміння та навички, досвід трудового життя.

Важливою ланкою в системі формування особистості Закон України про освіту визначає виховну роботу з учнями в мікрорайоні школи, підкреслюючи, що одним із положень місцевих органів влади є створення належних умов для виховання дітей, молоді, розвитку здібностей, задоволення їх інтересів; організація професіонального консультування молоді, а також виробничої праці учнів [7, с. 18].

Збагатили наукову думку про роль праці у вихованні особистості школяра і шляхи її реалізації відомі діячі вітчизняної педагогіки: П. Блонський, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький, С. Русова. Так, В. Сухомлинський вважав, що однією з важливих традицій «є залучення дітей, молоді до систематичної праці, як засобу трудового виховання» [8, с. 121].

Метою статті є висвітлення принципів та закономірностей соціально-педагогічних основ трудового виховання у мікрорайоні сільської школи.

Розглядаючи основи трудового виховання школярів в мікрорайоні школи, ми виходимо з головної установки – цілісності виховного процесу за умови керівної ролі праці, її динамізму. Такий характер праці вимагає від педагогів пошуків, постійної творчості, переходу від одних форм роботи до інших. У динаміці трудової діяльності учнів в мікрорайоні школи особливе місце посідає постановка завдань, пов'язаних

подоланням труднощів, без яких не може бути формування суспільно активної особистості.

Принцип наступності у розвитку професійної адаптації старшокласника вимагає врахування результатів його попередньої навчальної діяльності: рівня сформованості компетентності, мислення і рефлексії, загальноосвітньої, методологічної та інформаційної культури; якості засвоєння знань і умінь, отриманих при вивченні різних навчальних предметів; ступеня розвиненості особистісних якостей, що визначають професійні можливості учнів; навичок самостійної роботи.

Принцип наступності передбачає реалізацію функціонально-діяльницького, особистісно орієнтованого та проблемно-дослідницького підходів на всіх етапах професійної підготовки, що сприяє створенню умов для реалізації основних функцій професійної підготовки (мотиваційної, орієнтовної, навчальної, розвивальної, управлінської), забезпечення якісного освоєння теоретичних основ професійної діяльності та її практичної реалізації в конкретних навчально-професійних завданнях, що імітують виробничі ситуації на уроках трудового навчання; подолання суперечності між сформованою технологією навчання у школі, орієнтованою переважно на засвоєння старшокласником знань, а не на розвиток його самостійності, ініціативності, проблемного мислення, творчої активності, і потребою сучасного матеріального та духовного виробництва в розвитку його інтелекту і повного розкриття потенціалу особистості; використання психологічних засобів формування мотиваційної сфери особистості старшокласника при опорі на його домінуючі потреби; створення безперервного процесу моделювання професійного середовища під час навчання у школі [3; 4].

Комплекс навчально-професійних завдань слугує засобом міждисциплінарної взаємодії, концептуальною основою наступності в розвитку складових професійної готовності майбутнього фахівця.

Принцип технологічності професійної підготовки спрямований на системне застосування науково-педагогічного знання разом із практичними завданнями формування готовності до вибору майбутньої професії. Технологічний процес професійної підготовки – послідовність дій (операцій), кожна з яких заснована на науково обґрунтованій педагогічній діяльності вчителя і навчально-професійної діяльності учня на основі комплексу навчально-професійних завдань.

Технологія професійної підготовки визначається змістом і методами її здійснення. Зміст професійної підготовки обумовлюється видами діяльності, якими фахівець займається в процесі трудової діяльності. Можна виділити кілька груп таких видів діяльності [2]:

- програмно-методичне забезпечення виробничого процесу;
- управління виробничим процесом;
- управління людьми, виробничих або навчальним колективом;
- самоосвіта.

Підготовка старшокласників до виконання перелічених видів діяльності визначається, по-перше, технологіями педагогіки і психології (форми та методи проведення занять, методи організації самостійної роботи, методика використання дидактичних, технічних та комп'ютерних засобів навчання та інше), по-друге, специфічними прийомами інтеграції змісту, методів, засобів і форм навчання, що дозволить здійснювати безперервний керований процес допрофесійної підготовки.

Принцип варіативності впливає з необхідності реалізації індивідуального (облік окремих, своєрідних якостей особистості старшокласника) та диференційованого (облік подібних, що повторюються, типових властивостей і характеристик особистості) підходів до професійної підготовки старшокласника.

Варіативність змісту, форм і засобів професійної підготовки набуває особливої актуальності в системі багаторівневої освіти. Причому залежно від статусу обраного випускником вишу, його місця розташування (велике або мале місто) можуть бути обрані різні варіанти задоволення особистісних запитів майбутнього фахівця.

Реалізація схарактеризованих педагогічних вимог передбачає організацію трудової діяльності учнів, що відповідає основним напрямам виховного процесу взагалі. Одним із провідних факторів є розширення соціально цінних контактів учнів в процесі трудової діяльності. Для аналізу ефективності трудового виховання учнів у мікрорайоні школи ми виділили два головних критерії:

- результативний;
- процесуальний.

У показниках першого представлені властивості і якості особистості, що формуються у школярів у результаті трудового виховання.

Процесуальний критерій охоплює показники організації виховних впливів у мікрорайонах, взаємодію школи, сім'ї, представників виробничих і громадських формувань у трудовому вихованні учнів під час залучення їх до різних видів діяльності у мікрорайоні школи.

Показники зорієнтовані на важливі сфери структури особистості: інтелектуальну, емоційну, діяльнісно-практичну. Як показники, ми вибрали особистісні прояви, що характеризують ставлення школярів до праці, до людей праці, творчості, морально-трудових цінностей, що проявляється в трудовій діяльності.

I. Результативний критерій містить:

1) інтелектуальні компоненти структури особистості школяра:

- а) усвідомлення основної ролі праці в житті і розвитку людини;
- б) прагнення до пізнання трудових традицій свого краю і зв'язків з трудовими традиціями інших народів, із загальнолюдським трудовим досвідом;
- в) прагнення пізнати сутність і особливості людини-трудівника, творця матеріальних та духовних благ на прикладі кращих представників найближчого соціального оточення;

2) емоційні компоненти:

- а) повага до людей праці;
- б) почуття відповідальності за свій внесок у трудові справи мікрорайону школи;
- в) емоційно-позитивне ставлення до участі в трудових справах мікрорайону школи;

3) діяльнісно-практичні компоненти:

- а) участь у трудових справах в мікрорайоні школи;
- б) прагнення успішно оволодіти уміннями і навичками трудової діяльності;
- в) участь в самоуправлінні і організації трудової діяльності в мікрорайоні школи.

II. Процесуальний критерій:

- а) педагогічна готовність учасників виховної роботи до взаємодії у трудовому вихованні в мікрорайоні школи;
- б) вміння визначити мету і завдання трудового виховання школярів і застосування ефективних засобів їх вирішення;

в) осмислення сутності трудового виховання школярів у мікрорайоні школи.

Аналізуючи результати трудового виховання школярів на основі показників критеріїв ефективності такого виховання в мікрорайоні школи, ми виходили з того, що кожен показник стосовно особистості конкретного школяра може мати такі характеристики: яскраво виражений (5 балів), помірно виражений (4 бали), слабо виражений або не виражений зовсім (3 бали).

Такі характеристики визначились також з урахуванням фактору різновікового складу учнів у різних трудових об'єднаннях в мікрорайоні школи.

Центром роботи з трудового виховання, її ініціатором має бути школа [6, с. 18]. Вона повинна брати на себе в позашкільній роботі посильну її частину. До того ж ми спірались на педагогічну концепцію про те, що узгоджена взаємодія – основа успіху.

На шляху демократизації нашого суспільства значно зросла соціальна функція школи. Вона все більшою мірою концентрує в собі функції соціалізації особистості, тобто залучає її в систему суспільних відносин і соціальну практику загалом. Загальноосвітня школа як демократичний, державно-суспільний інститут, що постійно розвивається, створює умови для розкриття здібностей особистості, формування її світогляду, творчого мислення, озброює учнів системою знань про працю людини. Вона покликана сприяти виробленню у молодих людей усвідомленої громадянської позиції; готовності до праці і свідомої творчості з урахуванням місцевих соціально-економічних умов, національних традицій та інших особливостей. Але забезпечити повну реалізацію виховного процесу в умовах класних уроків неможливо. Штучна ізоляція школи від впливу позашкільного середовища, виключення цього фактору з виховної системи збіднюють процес як такий, знижують його ефективність.

Останнім часом намітилась позитивна тенденція у виховній діяльності шкіл щодо визначення шляхів взаємодії школи з сім'єю, виробничими і соціальними інститутами з метою створення необхідних умов для багатогранного розвитку учнів та творчої діяльності педагогів. Це дозволяє говорити про початок подолання однобічного підходу до виховання як до справи тільки педагогів, про створення основи для поступового підвищення рівня виховної роботи соціального середовища.

Теоретичною основою трудового виховання школярів у мікрорайоні школи є педагогічна концепція про розвиток особистості, в якій трудове виховання, залучення учнів до трудової праці, посилення її зв'язків з життям розглядається як основа виховання.

Дослідження засвідчило, що навколишнє соціальне середовище сучасного села не завжди є фактором підвищення ефективності трудового виховання школярів. Тому необхідно перетворити його стихійний вплив на учнів у педагогічний процес, посилити позитивні й нейтралізувати негативні фактори впливу середовища. Ця проблема найбільш актуальна для мікрорайонів шкіл, розміщених на території невеликих поселень, присілків, хуторів, оскільки умови життя в таких мікрорайонах характеризуються віддаленістю місця роботи від місця проживання, сезонним характером праці, зайнятістю дорослого населення працею у власному господарстві, відчуження від спільного ведення господарства, незначною кількістю на території мікрорайону підприємств, культурних центрів тощо.

Ефективність виховного процесу багато в чому залежить від своєрідності видів трудової діяльності, їх тісного зв'язку з естетичною творчістю, емоційно-ціннісною орієнтацією на органічний зв'язок людини праці з природою, з традиціями попередніх поколінь, що втілюють загальнолюдські ідеали гуманізму. У створенні педагогічних ситуацій ми спирались на характерні особистості досліджуваного мікрорайону: яскрава трудова символіка народних свят, насичення традиційних форм праці, їх висока моральна цінність. Ці умови дали можливість створити багату структуру зв'язків змісту праці з естетичним, моральним вихованням і розумовим розвитком учнів.

Література

1. Бех І. Д. Психологічний супровід особистісно-орієнтованого виховання // Поч. шк. – 2003. – № 3. – С. 1-6.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Духнович А. В. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских. Ч. 1. Педагогия общая. – Львов, 1857.
4. Иващенко Р. И. Труд и развитие личности школьника. Книга для учителя. – М. : Просвещение, 1987. – 94 с.
5. Концепція «Виховання підлітків та молоді за місцем проживання» // Ракурс УіМ. – 1994. – № 2. – С. 18–19.

6. Макаренко Л. С. Методика виховної роботи. – К. : Радянська школа, 1990. – 366 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. / Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук. – К. : Шкільний світ, 2001. – С. 14.
8. Сухомлинський О. В. Теоретичні проблеми виховання і діяльність позашкільних закладів // Початкова школа. – 1995. – № 1. – С. 28-30.

А. Н. Пархоменко

Социально-педагогические основы трудового воспитания в микрорайоне сельской школы

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье рассмотрены и характеризированы принципы развития, научности, интегративности, мобильности, аккумуляции, преемственности, технологичности, вариативности, направленности в профессиональном самоопределении на комплексное решение задач обучения, воспитания и развития, лежащие в социально-педагогических основах трудового воспитания в микрорайоне сельской школы. Также выделена группа вероятностных закономерностей процесса профессиональной адаптации в учебном заведении. Эффективность решения этой задачи зависит от привлечения школьников к труду, состояния и совершенствования трудового воспитания в сфере наиболее тесного общения взрослых и детей, которой является микрорайон школы.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, профессиональная адаптация, подготовка старшеклассников, учебный процесс, будущая профессия, микрорайон школы.

О. М. Parkhomenko

Socio-Pedagogical Foundations of Labor Education in Rural School's Micro-District

Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

In the article, the principles of development, scientific character, integrativity, mobility, accumulation, succession, technological character, variability, orientation in vocational self-determination on complex solving of educational and development tasks that constitute the social and pedagogical foundations of labor education in the micro-district of a rural school. A group of probabilistic regularities of the process of professional

adaptation in the educational establishment is distinguished. Addressing these challenges is fully associated with the process of attracting students to work. The effectiveness of this task solving depends largely on the state of labor education and improvement in the area of most close communication of adults and children, which is the micro-district of school.

Keywords: *vocational self-determination, professional adaptation, training of high school students, learning process, future profession, micro-district of school.*

References

1. Bekh, I. D. (2003). *Psykhologichnyi suprovid osobystisno-oriientovanoho vykhovannia* [Pedagogical support of personality-oriented education]. *Poch. Shkola*, 3, 1-5.
2. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid.
3. Dukhnovich, A. V. (1857). *Narodnaia pedagogika v polzu uchilishch i uchitelei selskikh. Ch. 1. Pedagogiya obshchaya* [Folk pedagogy for colleges and rural teachers. Part 1. General pedagogy]. Lvov.
4. Ivashchenko, R. I. (1987). *Trud i razvitiie lichnosti shkolnika* [Labor and development of students as personalities]. Moscow: Prosveshchenie.
5. Kontseptsia «Vykhovannia pidlitkiv ta molodi za mistsem prozhyvannia (1994) [Conception «Education of adolescents and youth according to place of residence»]. Rakurs UiM.
6. Makarenko, L. S. (1990). *Metodyka vykhovnoi roboty* [Methods of educational work]. Kyiv: Radianska shkola.
7. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy & Akademiia pedahohichnykh nauk (2001). *Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukraini u XXI stolitti* [National doctrine of education development in Ukraine in XXI century]. Kyiv: Shkilnyi svit.
8. Sukhomlyn'skyi, O.V. (1995). *Teoretychni problemy vykhovannia i diialnist pozashkilnykh zakladiv* [Theoretical problems of education and activity of out-of-school institutions]. *Pochatkova shkola*, 1, 28-30.

УДК 373.5.147.016:331.101(043.3)

Т. С. Пасічна, м. Київ

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ФОРМА ВИХОВАННЯ В УЧНІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ

У статті обґрунтовано актуальність означеної проблеми в реаліях сьогодення, з'ясовано важливість добровільної діяльності як однієї з основних форм виховання ціннісного ставлення до праці в умовах навчально-виховного середовища. Наведено конкретні